

ЗАХАВАННЕ ЎЗОРАЎ КУЛЬТУРНА-ГІСТАРЫЧНАЙ СПАДЧЫНЫ ЯК ФОРМА САЦЫЯЛЬНАГА СЛУЖЭННЯ ЦАРКВЫ

У сучасным свеце царква з'яўляецца неад'емнай часткай складанавыбудаваанай сістэмы сацыяльных узаемаадносін. Розныя сацыяльныя праблемы існавалі на ўсіх этапах развіцця грамадства і вырашаліся па-рознаму. У беларускай гісторыі не апошняя роля ў вырашэнні сацыяльных праблем адводзілася царкве, якая стварала і развівала разнастайныя формы сацыяльнай працы. Перадусім у мінулым пад сацыяльнай царкоўнай працай і сацыяльным служэннем разумелася справа ў дапамозе бяздольным і тым, каго спасцігла нэндза і патрэба: гісторыя беларускай царквы насычаная прыкладамі дабрадзейства. У часы сярэднявечча і мадэрна пры царквах закладаліся шпіталі, дзейнічалі брацтвы. Адзначаецца актыўнасць царквы ў сацыяльным служэнні і ў XIX ст. Служэнне царквы ў незалежнай Беларусі (забароненае і перарванае за часамі савецкай улады) цягам апошніх дзесяцігоддзяў адрадзілася. Сацыяльная праца царквы перажывае новы этап свайго развіцця і набывае новыя формы, абумоўленыя ўзроўнем развіцця грамадства і агульнапрынятымі тэндэнцыямі.

Безумоўна, галоўнай формай сацыяльнага служэння царквы ў наш час застаецца традыцыйная форма, а менавіта дапамога тым, хто знаходзіцца ў складанай жыццёвай сітуацыі. Спонтанныя ініцыятывы, якія ўзніклі ў 1990-х у асяроддзі актыўных святароў і міран, у сацыяльнай сферы паступова набываюць ясныя структурныя формы. На епархіяльным і парафіяльным узроўнях рэалізуецца мноства сацыяльных праектаў, у рамках якіх вядзецца праца з залежнымі, бяздомнымі, пажылымі і моладдзю, інвалідамі і г. д. Святар ужо даўно перастаў быць «дзівоцтвам» у бальніцах, дзіцячых дамах, месцах зняволення — там, дзе патрабуецца падтрымка. Для таго каб сацыяльная праца не зводзілася да фармальнага дзеяння, а рэальна дапамагала рэалізацыі прынцыпаў дабрачыннасці ў сучасных умовах, у царкоўным асяроддзі ўдзяляецца шмат увагі павышэнню якасці гэтай працы. У сувязі з гэтым і пад уплывам сацыяльна-эканамічных умоў практыка сацыяльнага служэння пераасэнсоўваецца, адбываюцца захаваныя па адмове стэрэатыпаў і прыняцці новых стратэгий. Менавіта хрысціянскае разуменне служэння бліжняму ў кантэксце духоўна-маральных традыцый беларускага народа з'яўляюцца фундаментальнай асаблівасцю сацыяльнай работы ў нашай дзяржаве. Цяпер з'явілася магчымасць вярнуцца да традыцыйных хрысціянскіх каштоўнасцей, каб па-новаму вызначыць змест сацыяльнай працы. Сучасныя сацыяльна-эканамічныя прыярытэты даюць магчымасць ўвасобіць ідэі сацыяльнага служэння, якія засноўваюцца на хрысціянскіх традыцыях беларускага народа.

Ва ўмовах сучасных тэндэнцый развіцця грамадства вылучаецца такая форма сацыяльнага служэння царквы, як захаванне культурна-гістарычнай спадчыны. Абумоўлена гэта важнай роляй, якую адыгрывае спадчына, у тым ліку і царкоўная, у жыцці грамадства.

Царкоўная гісторыка-культурная спадчына народа Беларусі, створаная ім у розныя гістарычныя перыяды, з'яўляецца не толькі яго здабыткам, але і неад'емнай часткай дасягненняў усяго чалавецтва. Духоўныя, мастацкія і дакументальныя каштоўнасці беларускіх царкваў уплываюць на інтэлектуальнае, духоўнае і эканамічнае развіццё беларускага грамадства. Асабліва варта падкрэсліць значнасць і ўнікальнасць спадчыны, створанай у часы Вялікага Княства Літоўскага: прыклады царкоўных здабыткаў таго часу адметны сваёй рэдкасцю і самабытнасцю. Для любога народа захаванне царкоўнай культурнай спадчыны важна па трох прычынах:

- гісторыка-культурная спадчына істотна ўздзейнічае на свядомасць і самасвядомасць людзей, дазваляе ім адчуць сваё дачыненне да культурнай традыцыі многіх пакаленняў;
- гісторыка-культурная спадчына з'яўляецца досыць аб'ектыўным сведчаннем мінулага;
- гісторыка-культурная спадчына — гэта частка матэрыяльнай і духоўнай культуры, створаная, захаваная і перададзеная сучаснікам як нешта ўшанаванае і ўнікальнае, як нязменная каштоўнасць.

Захаванне і прымяненне гісторыка-культурных каштоўнасцей мае выключна важнае значэнне для развіцця нацыянальнай культуры беларускага народа. Дзяржава гарантуе захаванасць і абарону гісторыка-культурнай спадчыны не толькі карэннай нацыі, але і ўсіх нацыянальных і рэлігійных супольнасцей, якія пражываюць у Рэспубліцы Беларусь.

Каштоўнасць аб'екта культуры вызначаецца яго сацыякультурнай значнасцю. Каштоўнымі для чалавека з'яўляюцца тыя матэрыяльныя і духоўныя прадметы і з'явы, якія здольныя падахвочваць яго да актыўнай дзейнасці і надаваць ёй сэнс. Каштоўнасці арыентуюць чалавека ў свеце, накіроўваюць яго паўсядзённую дзейнасць. Зыходзячы з каштоўнасцей, чалавек вызначае для сябе прыярытэты ўласнай жыццёвай стратэгіі. Уяўленні чалавека пра каштоўнасці фармуюцца на аснове пэўных сацыяльных і духоўных традыцый. Важнасць царкоўных культурных каштоўнасцей як фактару развіцця чалавецтва вызначаецца міжнароднай супольнасцю, а таксама царквой. Так, у «Положениі о должности епархиального древлехранителя», якое было прынята на пасяджэнні Святога Сіноду 25 снежня 2014 г. адзначаецца:

«Сохранение и передача грядущим поколениям бесценного духовного наследия Русской Православной Церкви, запечатленного в памятниках архитектуры, иконописи, произведениях изобразительного и ювелирного искусства, скульптуры, всегда было очевидной и насущной задачей Церкви [1]».

У багатай царкоўнай спадчыне, сярод іншага (архітэктура, кнігазборы, літургічнае начыненне) варта вылучыць узоры іканапісу. Абранне менавіта гэтага віду спадчыны не выпадковае. Як адзначае культуролог Юлія Чарняўская, супольнасцю асабліва ўвага надаецца лепшым творам мастацтва і прадметам цывілізацыі, якія былі створаны за шматлікія стагоддзі, але захавалі свой статус каштоўнасці і ў сучаснасці працягваюць удзельнічаць у жыцці чалавецтва. Новае пакаленне ніколі не пераймае ўсіх элементаў мінулага, а толькі выбарачныя, папярэдне падвергнутыя каштоўнаснай праверцы. Часцяком элементы культурнай спадчыны абіраюцца ў якасці класічных толькі ў адпаведнасці з іх прыдатнасцю да сучаснасці. Такі падыход шмат у чым і вызначае паняцце класікі, пад якой разумеецца зацвярджэнне адабраных з культурнай спадчыны узораў, якія прымаюцца прадстаўнікамі культуры дадзенага этнасу ў якасці абсалютнай вартасці як арыенціры далейшага развіцця і меркі новаствараемых культурных, грамадскіх і асобна-чалавечых каштоўнасцей. У розныя эпохі такую ролю адыгрываюць розныя элементы і складнікі класічнай культурнай спадчыны, але ўся гэта спадчына ў цэлым заўжды застаецца той скарбніцай, з якой (кожная па сваім) бярэ свае эталоны і арыенціры наступная гістарычная эпоха. Класічны фонд культурнай спадчыны дадзенага этнасу, узяты ў цэлым, і вызначае духоўную стабільнасць гэтага этнасу і шмат у чым кірунак яго далейшага развіцця. Класічная спадчына поліфункцыянальная, а галоўная яе функцыя акрэсліваецца як стабілізацыя культурных дасягненняў, захаванне культурных пазіцый ва ўмовах іх паслаблення, фарміраванне стылёвай самаідэнтыфікацыі, апраўданне змен у грамадстве і вылучэнне сферы быцця, памкненняў і поглядаў, якія не могуць знайсці сваё месца ў сучаснай рэальнасці [2].

Здабыткі іканапісу вылучаюцца на падставе іх практыкапрымяняльнасці, што дазваляе далучыць іх да катэгорыі «класіка». Так, у сваёй большасці ўзоры іканапісу захоўваюцца ў прыходскіх храмах тых мясцовасцей, дзе былі створаны. Хоць творы іканапіснага мастацтва змяшчаюцца таксама і ў фондах і калекцыях музеяў, аднак у параўнанні з такім відам царкоўнай спадчыны, як кнігазборы (старажытныя асобнікі захоўваюцца пераважна ў бібліятэках і музеях; у літургіях амаль не выкарыстоўваюцца), царкоўныя абразы знаходзяцца ў месцах свайго натуральнага асяроддзя і выконваюць функцыі, акрэсленыя хрысціянскай традыцыяй. Дазваляе далучыць царкоўныя абразы да класікі і трывалая нязменнасць твораў іканапіснага мастацтва. У адрозненні ад помнікаў храмавай архітэктуры, на знешні выгляд якіх уплываюць фактары знешняга асяроддзя (перадусім, палітычна-ідэалагічныя: з сярэдзіны XIX ст. на Беларусі назіраецца тэндэнцыя перабудовы храмаў і змяненне іх архітэктурна-стылістычнага аблічча шляхам надання будынкам неўласцівых іх першапачатковай стылістыцы элементаў іншых архітэктурных плыняў), узоры іканапісу застаюцца амаль нязменнымі цягам некалькіх стагоддзяў.

На прыкладзе ўнікальных узораў іканапісу з царквы Святога Духа ў вёсцы Вялікае Падлесце (Ляхавіцкі раён) разгледзім, як царква выконвае форму сацыяльнага служэння па захаванні культурна-гістарычнай спадчыны.

Спачатку акрэслім гістарычныя перадумовы ўзнікнення іканапіснага збору, адзначыўшы галоўныя этапы развіцця прыходу ў вёсцы Вялікае Падлесце. Галоўная версія ўзнікнення прыходу, якая распаўсюджана ў сучаснай літаратуры, прыводзіцца ў «Апісанні цэркваў і прыходаў Мінскай епархіі» за 1878 г., дзе паведамляецца наступнае: «Первоначальное построение в сей местности церкви приходится в связи с двумя фактами: явление местно-чтимой иконы Пресв. Богородицы и наделом земли, для содержания причта новоучреждаемой в то время в селе Подлесье церкви [...] (Пасля з'яўлення іконы — аўт.) жители села Подлесья, наскоро построили на месте явления иконы дощатый шатёр, а немедленно затем деревянную часовню. Впоследствии, Мстиславский воевода, Георгий Сапега, во время тяжкой болезни, дал обет построить здесь церковь, и, совершенно выздоровев, ходил пешком на поклонение сей иконе Богоматери, потом построил деревянную церковь и на содержание причта ей, в 1637 г. записал 3 уволок земли» [3, с. 199]. Аднак прыведзеная вышэй версія не зусім адпавядае рэчаіснасці. Справа ў тым, што абазначаным у тэксце 1637 г. Ляхавіцкім маёнткам, у склад якога ўвесь час уваходзіла вёска Вялікае Падлесце [4, с. 75], валодаў не Георгій Сапега, а падканцлер літоўскі Казімір Лявон Сапега. Мсціслаўскі ваявода ж Георгій Феліцыян Сапега ўладарыў Ляхавіцкім графствам з 1686 па 1750 г. [5, с. 43]. Прыведзеная ў «Апісанні цэркваў...» версія запісвалася са слоў мясцовых жыхароў, што адзначана і ў самім дакуменце. Праўдападобна, што адбылася пэўная блытаніна з датамі альбо імёнамі. На нашу думку, памылковай з'яўляецца менавіта дата 1637 г. На карысць гэтага сведчаць акты царкоўных візітацый Цырынскай пратапопіі за 1680 г., дзе звесткі адносна царквы ў Падлесці адсутнічаюць [6]. На нашу думку, у Падлесці Г. Сапегам у XVIII ст. была ўзведзена капліца, якая захавалася да нашага часу і носіць імя нябеснага патрона графа Сапегі — святога Георгія. Там захоўваецца драўлянае распяцце, якое датуецца XVIII ст.

Адносна з'яўлення царкоўнага прыходу ў Вялікім Падлесці значнае наступнае. У актах царкоўных візітацый адзначана, што прыходу у Вялікае Падлесце быў перанесены з Ляхавіч у канцы XVIII ст. [7]. Гэта тлумачыць і наяўнасць помнікаў іканапісу XVII ст., якія захаваліся ў царкве да нашага часу. Сам жа будынак падлескай царквы быў узведзены ў 1818 г. [8, с. 337]. У «Апісанні цэркваў...» адзначаецца, што, згодна з мясцовай легендай, будынак царквы быў узведзены «управителем имения Старо-Ляхович, который, будучи уносим испуганною лошадей, в момент опасности обратился мысленно

к Подлеской иконе Богоматери, дав обет построить новую церковь, после чего мгновенно лошадь оставилась и жизнь погибавшего уцелела» [3, с. 199].

Сам будынак царквы, як адзначае мастацтвазнаўца Тамара Габрусь, з'яўляецца помнікам традыцыйнай драўлянай культавай архітэктуры з элементамі класіцызму. Будынак складаецца з прамавугольнага ў плане галоўнага аб'ёму і выцягнутай пяціграннай апсіды, да якой прыбудаваны невялікія рызніцы. Усе аб'ёмы аб'яднаны двухскатным гонтавым дахам. Галоўны заходні фасад аформлены шасцікалонным порцікам, які завяршаецца франтонам у форме трапецыі. Порцік і апсиду вячаюць гранёныя фігурныя вежачкі. Сцены царквы вертыкальна ашалаваныя, фарбаваныя ў блакітны колер (у 1878 г. дах меў чырвоны колер, а сцены — жоўты [3]), умацаваныя брусам і прарэзаныя прамавугольнымі аконнымі праёмамі. Дзвярны праём мае напauцьркулярнае завяршэнне. Інтэр'ер храма зальны, перакрыцце брусавае з падшытай столлю. Над уваходам змяшчаюцца хоры, упрыгожаныя балюстрадаю [9, с. 290].

Да нашага часу ў падлескай царкве Святога Духа захаваліся цудоўныя прыклады беларускага іканапісу XVII ст. Іканапіс і сакральны жывапіс Беларусі гэтага перыяду, па словах мастацтвазнаўцы Н. Высоцкай, уяўляе сабою арыгінальную з'яву еўрапейскай культуры. Ён развіваўся адначасова з манументальным і свецкім мастацтвам і захавуе дзве магутныя галіны еўрапейскай культуры: іканапіс і алтарны жывапіс, які існаваў ва ўзаемаўплыве і ўзаемаўзбагачэнні, што не мае прамых аналогій у мастацтве Заходняй і Усходняй Еўропы і караніцца ў гістарычных асаблівасцях развіцця Беларусі, размешчанай на стыку лацінскага захаду і праваслаўнага ўсходу, што ў сваю чаргу спрыяла ўзнікненню цесных сувязей мастацтва як з візантыйскай, так і з заходнееўрапейскай культурай. У агульным ходзе фарміравання беларускай народнасці, мовы, культуры ў XIV—XVI стст. адбываўся працэс станаўлення мясцовай школы жывапісу, што адыграла вызначальную ролю ў развіцці мастацтва наступных стагоддзяў. У Беларусі, як і ў шэрагу краін Заходняй Еўропы, з канца XVI ст. і амаль да канца XVIII ст. вядучым стылістычным напрамкам у архітэктуры і мастацтве было барока. Станаўленне яго ў Беларусі адбываецца раней, чым ва ўсіх заальпійскіх краінах, і па часе амаль супадае з мастацтвам маньерызму ў Італіі. Хуткае засваенне новай стылістыкі ў Беларусі адбылося таму, што, з аднаго боку, пры захаванні візантыйскіх і мясцовых асноў развіваліся раманскі, гатычны стылі, рэнесанс, а з іншага — у самой паўночна-ўсходняй Італіі ў V—XV стст. былі досыць моцныя візантыйскія традыцыі пры аслабленых рысах раманскага стылю і готыкі. Так, у Беларусі склалася ўнікальная сітуацыя, пры якой адбылося арганічнае спалучэнне еўрапейскай стылістыкі, якая паслядоўна развівалася, з візантыйскімі вытокамі, мясцовымі традыцыямі, што спрыяла сцвярджэнню паўночнаітальянскага варыянту барока, які ў далейшым выліўся ў фарміраванне ўласнай нацыянальнай школы ў архітэктуры і іншых відах мастацтва [10].

Наяўнасць у Падлесці адметных абразоў высокамастацкай вартасці («замечательных по древности и редкости живописи» [3, с. 200]) падкрэсліваецца ў дакументах XIX ст. Паведамляецца як пра абразы з іканастасу, так і насценныя. Прыведзеныя ўзоры іканапісу захаваліся і да нашага часу. Разглядзім іх падрабязней.

Галоўнай мастацкай перлінай у падлескім іканапісным зборы з'яўляецца абраз Маці Божай Падлескай, які лічыцца цудадзейным (рысунак 2). Легенда, звязаная са з'яўленнем абраза, прыводзіцца ў «Гістарычна-статыстычным апісанні Мінскай епархіі» за 1864 г., дзе адзначаецца, што «по местному приданию она явилась на камне подле креста, стоявшего близ дороги из села Подлесья в деревню Заритов, некоторой проходившей здесь и прозревшей слепорожденной девице» [11, с. 72]. Адзначаецца, што на 1864 г. звестак адносна цудаў ад іконы не захавалася, але пазначана, што ў гонар іконы быў складзены гімн на польскай мове невядомым аўтарам [11]. З мастацкай кропкі погляду дадзены абраз датуецца XVII ст. Выканана ікона ў тэхніцы тэмпера на дубовай дошцы з залатым фонам і памерам 107 × 93 см. Абраз агорнута ў залачоную шату (аклад немаўляці Ісуса срэбны) з залачонымі каронамі [12]. Гэтая ікона, якая, як іншыя старажытныя абразы, першапачаткова знаходзілася ў ляхавіцкай царкве, аб чым сведчыць акт візітацыі 1680 г. Адзначаецца, што ў царкве знаходзіцца абраз Божай Маці, які пры сабе ўтрымлівае шэраг вотаў. Сярод іншых ахвяраванняў на іконе адзначаюцца: тры вялікія срэбныя табліцы, тры ручкі, два паўмесяцы, тры сэрцы, дваццаць малых таблічак, пяць срэбных крыжыкаў, два срэбных кулоны, апраўленыя у крышталі, і адзін бурштывавы ў срэбнай аправе, двое каралёў (адны з перлін), маленькая срэбная зорка, пакрытыя срэбрам пасак, тасьма залатая. Гэта дае падставы лічыць згаданы абраз цудадзейным і шанаваным [6].

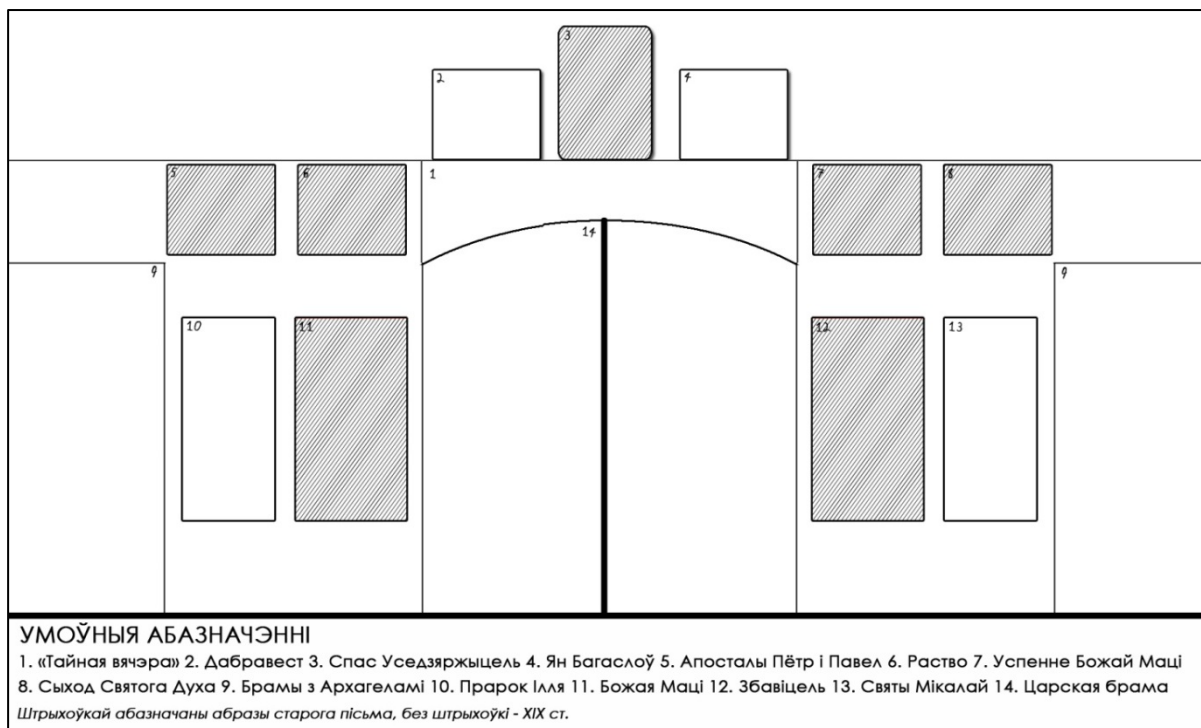
Сярод падлескіх абразоў знаходзіцца прастольны абраз былой ляхавіцкай царквы святога Георгія — ікона «Цуд Юрыя». Абраз XVII ст. выкананы ў тэхніцы тэмпера на сасновай дошцы памерам 109 × 75 см і адметны сваім маляўнічым каларытам і насычанасцю фарбаў [12]. Ідэал праведнасці і добразычлівасці — не фанатычны, не пакутніцкі, але вельмі чалавечны і гуманны — адлюстраваны ў іконе 1683 г. «Тры свяціцелі. Васіль Вялікі, Іаан Багаслоў, Ян Залатавуст», выкананай на хваёвай дошцы памерам 108 × 81 см у тэхніцы тэмпера (гл. рысунак 2). Агульныя цёплыя каларыт іконы і залацісты разьбяны фон з бутонамі лілей падкрэсліваюць спакойную і мудрую святочнасць ладу [12].

У апісанні царквы за 1879 г. змяшчаюцца звесткі адносна царкоўнага іканастасу. Адзначаецца, што ён новага ўстройства, драўляны і змяшчае 7 абразоў старога пісьма, а 5 — новага. Дадзеная мадэль іканастасу захавалася да нашага часу (рысунак 1). Праўдападобна, што, ствараючы яго ў XIX ст., выкарыстоўваліся абразы, якія прысутнічалі ў царкве і раней. Як адзначаюць мастацтвазнаўцы Эльза Максімава і Вольга Церашчатава, абразы з Падлесся надзвычай самабытныя і выкананыя на высокім

прафесійным узроўні, прычым манера выканання вельмі адрозніваецца ад паўднёвапалескай. Гэта дае падставы меркаваць, што недзе ў наваколлі, а магчыма ў саміх Ляхавічах (як цэнтры буйнога маёнтка, які належаў прадстаўнікам магнатэрыі ВКЛ), існавала мастацкая майстэрня [12].

У царкве знаходзяцца таксама два бакавыя драўляныя, дэкараваныя разьбою алтары канца XVIII ст., у якіх, аднак, змяшчаюцца іконы XIX ст. Апроч твораў іканапісу варта зазначыць наяўнасць у царкве карцін на біблейскую тэматыку: «Страшны суд» і «Суд над Хрыстом» (недатаваныя).

У падлескім прыходзе ўзоры іканапісу аберагаюцца вельмі пільна, стаўленне да іх вельмі педантычнае, у мясцовых жыхароў іконы знаходзяцца ў вялікай пашане. Аднак без шчыльнага ўзаемадзеяння з іншымі структурамі, а перадусім органамі мясцовай улады, захоўваць такія каштоўныя ўзоры іканапісу было б досыць складана. Таму прыход падтрымлівае дастаткова шчыльныя стасункі з іншымі функцыянальнымі структурамі, якія дапамагаюць у справе захавання культурна-гістарычнай спадчыны.

Рысунак 1 — Схема іканастану царквы Святога Духа ў вёсцы Вялікае Падлессе

Рысунак 2 — Царкоўныя абразы Свята-Духава храма XVII ст.: Божая Маці Падлеская, «Суд Юрыя», «Тры Свяціцелі» [10]

Такім чынам, разгледзеўшы на канкрэтным прыкладзе справу па захаванні царквой узораў культурна-гістарычнай спадчыны, можам зазначыць: у сучасным свеце сацыяльнае служэнне царквы не абмяжоўваецца выключна яго класічнымі формамі, а пад уплывам фактараў знешняга асяроддзя і грамадскіх тэндэнцый з'яўляюцца новыя формы. Збераганне і ўшанаванне ўзораў старажытнага ікананісу адыгрывае важную ролю ў фармаванні нацыянальнай і рэлігійнай ідэнтычнасці, што спрыяе ўмацаванню традыцыйных каштоўнасцей у грамадстве. Важна, каб у царкоўных прыходах усведамлялася роля спадчыны, а працэс яе захавання разглядаўся менавіта як сацыяльнае служэнне. Так царква зможа захаваць свае здабыткі, якія назапашваліся чалавечтвам цягам стагоддзяў. Дачыненне да царкоўнай культурнай спадчыны ўзбагачае чалавека, пашырае яго магчымасці і пераносіць яго ўзаемадзеянне з царквой і навакольным светам на якасна іншы ўзровень.

Спіс цытаваных крыніц

1. Положение о должности епархиального древлехранителя [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru/db/text/3891562.html>. — Дата доступа: 25.10.2016.
2. *Чернявская, Ю.* Народная культура и национальные традиции [Электронный ресурс] / Ю. Чернявская. — Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Chern/14.php. — Дата доступа: 25.10.2016.
3. Описание церквей и приходоу Минской епархии 1878/79 гг. — Минск, 1879.
4. Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Ляхавіцкага раёна // Беларуская савецкая энцыклапедыя / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд) [і інш.]. — Мінск : БелСЭ, 1989. — 439 с.
5. *Грыцкевіч, А.* Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Ляхавіцкага раёна / А. Грыцкевіч // Беларуская савецкая энцыклапедыя / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд) [і інш.]. — Мінск : БелСЭ, 1989. — С. 42—47.
6. Візіты уніяцкіх цэркваў Мінскага і Навагрудскага сабораў 1680—1682 гг. : зб. дакументаў / склад. Д. В. Лісейчыкаў. — Мінск : І. П. Логвінаў, 2009.
7. Нацыянальны гістарычны архіў Рэспублікі Беларусь (НГАРБ). — Ф. 136. Воп. 1. Спр. 41248.
8. *Габрусь, Т. В.* Сакральнае дойдліства Беларусі: 1000-гадовая спадчына / Т. В. Габрусь. — Мінск : Беларус. навука, 2014. — 483 с.
9. Свод памятников истории и культуры Белоруссии. Брестская область / АН БССР, Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора. — Минск : БелСЭ, 1990. — 424 с.
10. *Высоцкая, Н. Ф.* Уводзіны / Н. Ф. Высоцкая // Ікананіс і алтарны жывапіс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў. — Мінск : Беларусь, 2012. — 231 с.
11. Историко-статистическое описание Минской епархии. — СПб., 1864.
12. *Максімава, Э.* Тры свяціцелі, палескі вадзянік і залатыя лісты аканта / Э. Максімава, В. Церашчатава // Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Ляхавіцкага раёна. — Мінск : БелСЭ, 1989. — С. 100—107.

УДК 316.42(476)

О. Г. Ворошень

Государственное научное учреждение «Институт социологии Национальной академии наук Беларуси», Минск

ФЕНОМЕН «ТУТЭЙШАСЦЬ» В ФОРМИРОВАНИИ БЕЛОРУССКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

В научной литературе исследователи проблем национальной идентичности выделяют ряд объективных факторов, которые оказывают влияние на формирование идентичности той или иной этнической общности.

Одним из таких факторов, оказывающим значительное влияние на формирование особенностей национальной идентичности, являются природно-географические условия проживания этнической общности. К ним относят величину и месторасположение страны, ее рельеф, природу границ, климат, наличие полезных ископаемых, флору и фауну, заселенность, географическое соседство с другими этносами [1, с. 194].

Именно территория выступает в качестве критерия отнесения себя к этнической общности и идентификации с ней и, таким образом, является важным звеном для процессов национальной идентификации.

Как справедливо заметил С. Кокберн, «...земля строит и заполняет наши мысли. Мы испытываем сильные эмоции по поводу ландшафтов, особенно тех, которые мы называем своим домом» [2, с. 51].

Однако важна не сама территория, а представления о ней, особое отношение к «своей земле», исторически обусловленное, типичное для каждого этноса.

В контексте исследований национальной идентичности белорусов ряд авторов подчеркивают особое отношение к территории проживания, родной земле, характерное для белорусов. Такие авторы, как А. Казакевич, А. Насута, А. Смоленчук, Ю. В. Чернявская и другие, отмечают, что типичным для белорусов является наличие глубинной связи с местом, землей.

Земля для белоруса — не просто место обитания. Земля — «фундамент бытия белоруса, его главная опора, его Космос. Мир белоруса — всецело мир его земли» [3]. Не огромная необъятная родина, но «родны кут», край, уголок, «родная старонка».

Исследователь Ю. В. Чернявская отмечает, что ощущение привязанности к родной земле на определенном историческом этапе стало определяющей точкой белорусской самоидентификации [3]. Ведь